

ВИДАВНИЧА ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ВАСИЛЬОВИЧА ВЕРНАДСЬКОГО У 40-80-Х РР. ХІХ СТ.

Шелкунова Н.Л.

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м.

Харків, shelkoviza@ukr.net

Виняткове місце в науковому просторі у 40–80-х рр. ХІХ ст. належить видатному діячу в галузі економічної думки Івану Васильовичу Вернадському. Учений мав значний досвід викладання у навчальних закладах, того часу. І. В. Вернадський був членом Московського товариства сільського господарства, членом Вільного економічного товариства (а згодом – головою його політико-економічного комітету та головою комітету грамотності), членом Центрального статистичного комітету Міністерства внутрішніх справ, управляючим конторою Державного банку в Харкові. Науковець заклав підвалини для подальшого розвитку політичної економії, статистики, митно-тарифної політики, міжнародно-політичних та економічних проблем тогочасної Європи. Його науковий доробок заслуговує на визнання як цілком самодостатній внесок у розвиток вітчизняної наукової думки. Тому, історико-науковий аналіз громадської діяльності вченого доповнить картину розвитку економічної думки, висвітлить окремі важливі факти з життя науковця і сприятиме усвідомленню перспективи сучасного розвитку економіки в Україні.

Мета дослідження полягає у проведенні історичної реконструкції біографії Івана Васильовича Вернадського, розкритті його громадської та видавничої діяльності й з'ясуванні внеску вченого в економічну науку.

Відомий економіст, публіцист, видавець, батько видатного вченого Володимира Івановича Вернадського – Іван Васильович Вернадський народився в м. Києві 24 січня 1821 р. Загальну середню освіту Володимир Іванович Вернадський отримав у Київській гімназії. У 1941 р. закінчив Університет Св. Володимира зі ступенем кандидата філософії [1, с. 5-6].

Вчений був фахівцем із різнобічними інтересами у галузі економіки. Він проявляв інтерес до низки економічно-соціологічних проблем, а саме: історії розвитку економічної думки, методології політичної економії, теоретичної і практичної статистики, міжнародних економічних відносин, теорії зовнішньої торгівлі, теорії потреб споживачів, питання реформи 1861 р., проблеми сільського господарства. Дослідження науковця донині зберегли свою наукову актуальність. Зокрема, праці з історії економічної думки та проблем економічного розвитку царської імперії. Слід зазначити, що свої найважливіші праці І. В. Вернадський написав за доволі стислий термін з 1849 р. до 1865 р.

Окрім викладацької діяльності в університеті, роботі державного службовця, наукового дослідника І. В. Вернадський брав завзяту участь у громадському житті. На посаді професора Київського університету, він працював у «Комісії для обстеження Київської учбової округи». У Петербурзі І. В. Вернадський проводив активну роботу та став першим головою «Політико-економічного комітету при Імператорському вільному економічному суспільстві». Вчений відвідував усі засідання, вступав у дискусії, часто робив доповіді. Він заснував «Слов'янську печатню», яка видавала книжки слов'янськими мовами. У 1860 р. І. В. Вернадський брав участь у роботі Міжнародного статистичного конгресу в Лондоні, був обраний до президії однієї з сесій, присвяченої проблемам перепису населення та військової статистики. Варто зазначити, що вчений відвідав багато західноєвропейських наукових центрів, де познайомився з провідними економістами та статистиками того часу. У Харкові науковець водночас був головою Товариства взаємного кредиту та заступником голови Статистичного комітету [2].

Під час свого перебування в Петербурзі І. В. Вернадський приділяв велику увагу публіцистичній діяльності. Великим його досягненням було видання газет «Экономический указатель» (1857 – 1858 pp.) (ЭУ) та «Указатель политико-экономический» (1859 – 1860 pp.), «Указатель

экономический, статистический и промышленный» (1860 – 1861 pp.) які були присвячено економічним, політичним та соціальним проблемам [3].

Діяльність «ЭУ» можна поділити на два періоди. За перших два роки (1857 – 1858) тижневик регулярно вміщував ґрунтовні статті відомих економістів, зокрема А. Скальковського, М. Бунге і О. Ходнева, а також закордонних авторів: М. Шевальє та ін. У «ЭУ» розміщувалася інформація про політичні й економічні події на батьківщині та за кордоном, статті власних кореспондентів із різних частин імперії та світу. Значну увагу у тижневику приділялося публікаціям із різноманітними статистичними даними та рецензіям на книжки. Статті, автором яких був І. В. Вернадський, у своєму журналі він підписував повним прізвищем, або ініціалами «И. В.» чи «И. В-ий». Активно публікувала свої праці й перша дружина діяча, яка підписувала свої статті ініціалами «М. В.». У другому періоді свого існування газета обмежувалася публікаціями статистичної інформації, репортажів, оглядів та рецензій. Значні власні статті та роботи інших авторів, І. В. Вернадський друкував в журналі «Экономист» (1858 – 1865 pp.). У журналі були надруковані праці вченого на економічні та статистичні теми, статті інших авторів, а також роботи про методологічні проблеми політичної економії, які перекладені його дружиною з англійської та французької мов. На сторінках журналу друкувалися також важливі повідомлення. Наприклад, цілий том за 1861 р. був присвячений публікації розпоряджень у зв'язку зі скасуванням кріпосного права [4; 5].

У теоретичних питаннях І. В. Вернадський був принциповим прихильником англійської економічної школи з її постулатом невтручання держави до економічних справ. Наприкінці 50-х pp. XIX ст. розгорнулася гостра дискусія між публіцистами імперії на теми, пов'язані з неминучим розкріпаченням селян. І. В. Вернадський був у самому центрі цієї дискусії. У низці статей вченого і його прихильників на сторінках «ЭУ» відображався бік найбільш ліберальної форми розв'язання цього питання, а саме: повну приватну власність у сільському господарстві та абсолютну незалежність для

сільського населення. На думку цих авторів, лише за таких умов збільшаться інвестиції не лише в сільському господарстві, а й в індустрії, простимулюється приватна ініціатива, відкриється шлях для вільного переливу робочої сили з хліборобства до інших народногосподарських секторів [2].

На сторінках журналу «Современник» І. В. Вернадський гостро полемізував із відомими російськими публіцистами В. Панаєвим, М. Чернишевським та М. Добролюбовим, які висловлювали думку щодо позиції індивідуального звільнення кріпаків та збереження общинної власності на землю. Водночас у своїх виданнях І. В. Вернадський давав можливість висловлюватися тим, із ким він не погоджувався. Наприклад, Д. Струков у низці статей в «ЭУ» відстоював перевагу общини над приватною власністю на землю з огляду на більшу можливість установаження соціальної справедливості на селі. Вчений критикував цей погляд із боку його економічної ефективності [6, с.81].

Деякі видання І. В. Вернадського були написані під впливом його дружини Марії – піонерами у справі захисту прав жінок та жіночої праці. Застосовуючи принцип поділу праці та релятивних користей, діяч закликав жінок займати такі посади, де б вони могли проявити себе найбільш ефективно та одержувати платню однаково з чоловіками. Щоб звільнити жінок від домашньої праці, він пропонував створювати спеціальні помешкання з мережею ресторанів та інших підприємств побутового обслуговування поблизу. Не забував він захищати і права домашньої обслуги [1, с.32].

У праці І. С. Коропецького є роз'яснення щодо думки І. В. Вернадського з приводу «жінок легкої поведінки». Вчений, посилаючись на авторитет Ж.Б. Сея, мав найбільш вільнодумний погляд на ці справи. Він стверджував, що коли потреба в таких жінках існує, вони виконують певну життєву функцію і тому заслуговують на гуманне до себе ставлення, медичну опіку, власну організацію тощо [5, с.83].

Вчений проявляв зацікавлення Україною та її проблемами. Зокрема, він написав ґрунтовну рецензію на пропозицію Д. П. Журавського щодо статистичного опису Київської шкільної округи. Аналізуючи склад населення світу в середині XIX ст., І. В. Вернадський звернув особливу увагу на українців, чисельність яких він оцінював у 10 млн (7,5 млн «малоросів» у царській імперії, 0,25 млн у Польському королівстві та решта – руснаки, рутенці, русини - під Австро-Угорщиною) [5].

Отже, І. В. Вернадський з 1850 р. почав просвітницьку діяльність серед населення і, насамперед, серед досвідчених економістів беручи активну участь у заснуванні й редагуванні відомих і дотепер часописів економічного спрямування: «Экономический указатель», згодом «Указатель политико-экономический», «Указатель экономический, статистический и промышленный» та «Экономист». На сторінках цих видань Іван Васильович закликав до розвитку приватної власності, викорінення кріпацтва та зменшення втручання держави у економічні процеси. Як видавник та редактор, І. В. Вернадський об'єднав кращих економістів (теоретиків і практиків) свого часу. У журналах видавалася також його перша дружина Марія Миколаївна Шигаєва, яка стала першою жінкою на теренах Російської імперії, що писала на економічні теми.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Базилевич В. Д., Короткий В. А. Економіст Іван Васильович Вернадський / В. Д. Базилевич, В. А. Короткий. – К.: Знання, 2012. – 60 с.
2. Іван Вернадський та розвиток українського банківництва у другій половині XIX ст. / І. Новікова // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка –2011. – С.51-54.
3. Видатний вчений, освітянин, громадський діяч (24 травня - 180 років від дня народження І. В. Вернадського) / О. Ковалевська // Вісн. НАН України. – 2001. – № 5. – С. 58-63.

4. Науковий внесок І.В. Вернадського в історію економічної думки та політичну економію Т. Ю. Наконечна. Ефективна економіка № 5, 2010 режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=205> (дата звернення: 09.03.2019 р.)
5. Іван Васильович Вернадський як статистик *А. Л. Дмитрієв* Режим доступу <http://www.info-library.com.ua/books-text-10976.html> (дата звернення: 10.03.2019 р.)
6. Коропецький І.С. Українські економісти ХІХ століття та західна наука / І. С. Коропецький. – К.: Либідь, 1993. – 192 с.